

PEDAGOGIK MAHORAT

MS
2021

Ақбар ГУЛБОЕВ

Бухоро давлат университети
педагогика кафедраси доценти,
педагогика фанлари номзоди

ПЕДАГОГЛАР ФАОЛИЯТИНИ ТАШХИС ҚИЛИШНИНГ НАЗАРИЙ ВА МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ

Мақолада ўқитувчилар малакасини ошириш тизимида педагог фаолиятини ташхис қилишнинг назарий ва методологик асослари хусусида сўз боради.

Калим сўзлар: педагогик ташхис, малака ошириш, таълим, тарбия, педагогик жараён.

В статье рассматриваются теоретико-методологические основы диагностики педагогической деятельности в системе подготовки учителей.

Ключевые слова: педагогическая диагностика, повышение квалификации, образование, воспитание, педагогический процесс.

The article discusses the theoretical and methodological foundations of diagnostics of pedagogical activity in the system of teacher training.

Key words: pedagogical diagnosis, professional development, education, upbringing, pedagogical process.

Кириш. Педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш жараёни янги назарий асосларда ташкил қилинмоқда, айниқса, мамлакатимизда амалга оширилаётган таълим ислоҳоти “Таълим тўғрисида”ги Қонунда ўзининг илмий-назарий, ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-юридик ифодасини топган. Айниқса, ислоҳот ёшларни келажак ҳаётга ва турмушга тайёрлашга, ҳаётда ўз ўринларини топишга кўмаклашувчи янги тизим – ўрта махсус, касб-хунар таълимини ташкил этиш ўз долзарблиги билан алоҳида ажралиб туради.

Жамият ижтимоий-иқтисодий ва илмий-техник тараққиётига янги қарайдиган, мустақил фикрловчи, ишбилармон, буюк келажак пойдеворини қурувчи ишчи мутахассис кадрларни тайёрлаш республикамиз педагоглари олдида турган энг муҳим ва долзарб вазифадир. Таълим ислоҳоти жараёнида бу улкан вазифани тўла амалга ошира оладиган, замонавий ва жаҳоннинг энг илғор таълим технологияларидан моҳирона фойдалана оладиган педагог кадрларга эҳтиёж ҳар қачонгидан ортди.

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганларидек “Таълим ва илм-фан, давлатнинг ёшларга оид сиёсатини амалга ошириш, таълимнинг янги замонавий усулларини, жумладан, ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш, ёшларимиз, жамиятимиз ва мамлакатимизнинг келажаги учун стратегик аҳамиятга эга” [1].

Асосий қисм. “Таълим тўғрисида”ги Қонунда узлуксиз таълим тизимида кадрлар малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш мустақил таълим тури сифатида қайд этилгани малака оширувчи субъектларнинг шахсий-касбий, илмий методологик, педагогик–психологик, дидактик ҳамда психофизиологик, ташкилий-иқтисодий, хусусиятларини тадқиқ қилишни тақозо қилади. Шу билан бирга уни педагогик тизим сифатида таркибини мазмун ва мақсад ҳамда бошқариш жиҳатдан ислоҳ қилиш вазифаси ҳам кўндаланг бўлиб турганлигини унутмаслик лозим. Мазкур тизимни ислоҳ қилишда “замон талабларига мослашувчан, таълимнинг юқори сифатли ва барқарор ривожланишини кўзловчи тизими вужудга келишига” эришиш муҳим вазифа ҳисобланади. Мамлакатимизда янгиланган, жаҳон андозаларига ҳамоҳанг таълим мазмунини жорий қилиш ўз-ўзидан эмас, балки кўп мингли педагоглар билими, тажрибаси ва олимларнинг ижодий фаолияти орқали амалга ошади.

Умуман фанда, жумладан педагогикада мавжуд педагогик тизим фаолиятининг натижаси ва унга қўйилган ижтимоий талаблар, жамият талаблари “мақсад” билим натижа ўртасида зиддият вужудга келган ёки фан олдида янги ташкил этилган тизим фаолиятини амалий ва назарий жиҳатдан ҳал қилиш талаб қилинганда, муаммо пайдо бўлади. Мустақилликкача мавжуд бўлган мамлакатимиздаги таълим тизими жамиятнинг ижтимоий талабини ва зарурий мақсадини қондира олмади. Шунинг учун юртбошимиз таълим тизимини ислоҳ қилиш орқали жамиятнинг бутун ҳаётини қайта қуриш вазифасини қўйди. Бунинг оқибатида таълимнинг мақсад ва вазифалари, шакллари, таълим муассасалари, турлари ўзгарди.

Таълим ислоҳоти янги қарайдиган, асримизнинг шиддатли ахборот оқимида тўғри йўл топа оладиган, ахборотлардан унумли, ёш авлод таълим–тарбияси, касб-хунар ўрганишида фойдалана оладиган, изланувчан, ижодкор педагогни шакллантириш вазифасини кўндаланг қилиб қўйди. Бу

ишнинг муҳимлиги шундаки, педагогик тажриба таълим мазмунига қанчалик янгилик киритилмасин, қанчалик мукамал дастурлар, дарсликлар ва таълим стандартлари яратилмасин, уларни ўқув–тарбия жараёнига жорий қилиш ўқитувчи шахси ва педагогик маҳоратига боғлиқ эканлигини кўрсатди. Модомики шундай экан, малака ошириш жараёнида нималарга асосий эътиборни қаратиш ёки унинг мақсади нималарда ўз ифодасини топади? Фикримизча бунда:

- ҳар бир педагогнинг шахсий сифатлари ва касбий маҳоратини ошириш билан бирга ўз мутахассислиги бўйича ҳам энг сўнгги янгиликлар билан таништириб бориш;

- касбий–педагогик фаолиятнинг юқори даражада бўлиши учун янгиликларни амалиётга қўллаш кўникмаларини ривожлантириш;

- педагогларда янгиликларга ташналик ва доимо мустақил ўқиш ҳиссини тарбиялаш;

- ўқув жараёни ва малака оширишни илғор педагогик технологиялар асосида ташкил қилиш;

- педагогик кадрлар малака оширишини такомиллаштириш мазкур соҳада банд бўлган ходимларнинг ўзларини касбий маҳоратини ошириш;

-уларни катталар таълими хусусиятларини, қонуниятларини тушуниш борасидаги тайёргарликларини такомиллаштириш ҳам муҳим ҳисобланади. Малака ошириш натижаларини доимий таҳлил қилиш асосида жараёнга ўзгартиришлар киритиш.

Профессор Ж.Ф.Йўлдошев педагог кадрлар малака ошириш жараёнларини ислоҳ қилиш учун қуйидагиларга эътибор беришни таъкидлайди:

1. Малака ошириш ислоҳотини “Таълим тўғрисида”ги Қонун асосида ишлаб чиқилган Давлат талабларига мувофиқ ташкил этиш.

2. Малака оширишни педагогларнинг фаол иштироки, яъни педагогик технология ва инновацион тажрибалар асосида ташкил этиш.

3. Малака оширишни жаҳон тажрибалари асосида ташкил этишнинг иқтисодий механизминини яратиш.

4. Малака ошириш муассасаларида юқори малакали олимлар, методистлар, муаллифлар, ижодкорлар, ўқитувчилар ишлашига эришиш.

5. Малака ошириш муассасаларини ихтисослаштириш.

6. Ўқитувчининг касбий тайёргарлик диагностикасини ўтказиш ва малака оширишнинг янги шаклларида фойдаланиш.

7. Малака ошириш ва қайта тайёрлашда ўқитувчининг ўз малакасини ўзи мустақил оширишига муҳим деб қараш.

Бунда бутун малака ошириш жараёнининг асосий йўналиши педагог кадрларнинг шахсий, иродавий-ахлоқий сифатлари ва касбий фаолиятини такомиллаштиришга қаратилмоғи лозим. Чунки уларнинг шахсий, иродавий-ахлоқий сифатлари касбий фаолиятларини кучайтиришга хизмат қилади. Ўз навбатида фаолият педагогнинг ҳам касбий, ҳам шахсини такомиллашувининг ҳаракатлантирувчи кучидир. Чунки шахс фаолиятда ўзини намоён қилади ва фаолиятда камол топади.

Шундай қилиб, педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизими уларнинг ижодий имкониятларини, шахсий сифатларини ва касбий билим, кўникма ва малакаларини такомиллаштириб, ўқувчилар таълим- тарбиясининг сифатини кўтаришга эришишдир.

Муҳокама ва натижалар. Таълим ислоҳоти талаблари асосида педагогик кадрлар малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш тизимини ислоҳ қилиш анча мураккаб муаммо ҳисобланади. Уни узлуксизлик принципи асосида қайта қуриш мумкин. Унда:

- омили асосида уни демократик ва гуманистик асосда қуришни;

- педагогларни асосий (база) маълумоти билан малака ошириши ўртасидаги боғлиқни ва фарқни ҳисобга олиш;

- давлат томонидан ташкил қилинадиган малака ошириш курслари билан мустақил ўз устида ишлашнинг ўзаро узвийлигини таъминлаш;

- педагогларнинг эҳтиёжларини ўрганиш ва уларни субъектив имкониятларини ижтимоий талаблар билан мувофиқлаштириш;

- малака оширишнинг турли босқичлари (даврийлиги)да билим, маҳорати даражасига қараб табақалаштириш ва индивидуаллаштириш асосида мазмуни ва шакл, методларини, муддатини белгилаш;

- аттестацияни моддий ва маънавий рағбатлантириш билан ўзаро узвий боғлиқ тизимини ишлаб чиқиш;

- малака оширишнинг давлат ва нодавлат, ижтимоий, мустақил ташкил қилинадиган шаклларида ўзаро боғлиқлигини таъминлаш;

- малака ошириш ва қайта тайёрлаш тизими учун катталар педагогикаси хусусиятларини, педагогларнинг ёши, фаолият мотивлари, шахсий сифатларини ҳисобга олиш асосида ташкил қилиш;
- малака ошириш ва қайта тайёрлашда давлат ва нодавлат муассасалари рақобати ҳамда экстернатни жорий қилиш;
- малака ошириш асосида педагоглар касбий фаолияти ва шахсий сифатларида бўладиган ўзгаришларни аниқлаш меъёрларини ишлаб чиқиш зарур.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, мустақиллик шароитида янгиланган таълим мазмуни ўқитувчилар малакасини оширишни аниқ ташхис ва шахсга йўналган ҳолда тадқиқ қилиш муҳим ва долзарб масалага айланганди.

Бу борада умумий ҳолда бир қатор тадқиқотлар амалга оширилган. Бевосита педагог ходимлар малакасини оширишнинг назарий методологик, ташкилий педагогик асослари, бу жараёни ташхис асосида ташкил этишнинг умумий жиҳатлари ҳамда янги таълимий кадрлар билан боғлиқлиги педагогика фанлари докторлари, профессорлар К.З.Зарипов, Ж.Ф.Йўлдошев, Ш.Қ.Мардонов, Б.Р.Адизов, Ш.Ш.Олимовлар ишларида тадқиқ қилинган ва ўрганилган.

Мазкур тадқиқотларнинг ҳар қайсиси ўз олдига қўйган мақсадидан келиб чиқиб, ўқитувчилар малака ошириш тизими (ЎМОТ)ни айрим масалаларини ўрганган. Қаламга олинган муаммо ўта муҳим ва ҳар бир киши ҳамда мамлакат тараққиёти учун долзарб маънавий-моддий аҳамиятга молик.

Тезкор ахборот ва техникавий тараққиёт шиддат билан ривожланаётган ҳамда мунтазам янгиланаётган замонавий технологиялар, ахборот оқимида, ўта илғор технологиялар ҳам 5-7 йилда эскириб, улар ўрнига янада такомиллашган технологиялар эгаллаши давримизнинг характерли хусусиятига айланди.

Ўқитувчилар малакасини ошириш тизимига доир кўплаб қонун ва қарорлар давлатимиз томонидан қабул қилинди.

Ҳадисда бешиқдан қабргача илм изла дейилади. Педагогика фани аниқладиди, инсонни бешиқгача, яъни она қорнида тарбияси ҳақида ўйлаш лозим. Мамлакатимизда амалга оширилаётган таълим ислоҳоти давлат сиёсатининг устивор йўналиши сифатида шахсни она қорнидан сўнгги нафасгача ўқитиш ва тарбиялашни долзарб муаммо сифатида қўймоқда.

Шахс шаклланиши ва касб эгаллаши ҳамда унинг шахс ва касб соҳиби сифатида ҳаётининг турли давларида самарали фаолият кўрсатишини таъминлаш малака ошириш педагогикасини ҳам мустақил фан сифатида “фуқаролик” ҳуқуқини олишига ижтимоий-педагогик асос бўлди, десак хато бўлмайди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги Қарорида белгиланган давлат талабларини бажаришдир. Мазкур қарорда “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишга қўйиладиган давлат талаблари” мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш истиқболларидан, таълим муассасаларининг эҳтиёжларидан, янги педагогик технологияларни ва ўқитишнинг ноанъанавий шакллари ривожлантиришдан, педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш соҳасидаги жаҳон ютуқлари ва анъаналаридан келиб чиқиб, асосий мақсад қилиб қўйилган.

Таъкидлаш лозимки, такомиллаштирилган Давлат талаблари ўз-ўзидан эмас, балки қайта тайёрлаш ва малака ошириш муассасаларидаги кадрлар салоҳияти ҳамда педагогик жараёни ташкил қилиш даражасига боғлиқ ҳолда амалга ошириладиди, бу қайта тайёрлаш ва малака ошириш педагогикасининг ривожланганлик даражаси билан белгиланади.

Мустақиллик шароитида озод, эркин инсонни тарбиялашда тобора маънавий-маърифий, ахлоқий, ғоявий-сиёсий тарбиянинг роли ошиб бормоқда. Бу эса яқин вақтларда педагогиканинг янги тармоғи “Маънавий-маърифий тарбия педагогикаси”нинг шаклланишига олиб келиши аён бўлмоқда.

Педагогик кадрлар малакасини ошириш тизимининг самарадорлини ошириш ва уни илмий асосда қайта қуришдан мақсад ўқитувчининг ижтимоий имкониятини, унинг шахсий сифатлари ва касбий билими, кўникмасини такомиллаштириш, мақсади эса ўқувчилар таълим-тарбиясининг сифатини оширишдир. Инсоннинг фаолияти ҳар қандай характер ва шаклда бўлмасин, маълум ички интилиш, истак, майл, яъни мотив асосида, у ёки бу мақсадни амалга ошириш оқибатида рўёбга чиқади. Демак, ўқитувчининг мунтазам ўз фаолияти ва шахсини такомиллаштиришнинг ижтимоий зарурлигини онгли англаши ва унга интилиши узлуксиз малака оширишида белгиловчи ҳисобланади.

Хулоса. Шундай қилиб, педагогик кадрлар касбий маҳоратини ошириш тизимининг бош мақсади бўлиб, фақат ўқитувчи фаолияти ва шахсини такомиллаштириш эмас, балки унда жамиятнинг таълим-тарбияга ошиб бораётган талабларини амалга ошириш билан шахсий тайёргарлиги ўртасида ўзаро мутаносибликни шакллантириш муҳим ҳисобланади.

Адабиётлар

1. Илм-фан ютуқлари – тараққиётнинг муҳим омили: [Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Янги йил арафасида – 2016 йил 30 декабрь куни мамлакатимизнинг етакчи илм-фан намоёндалари билан учрашди] // Халқ сўзи. – 2016. – 31 дек. – Б.1. 2017₂
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожатномаси. – 2020 йил 30 декабрь // Маърифат халқ зиёолилари газетаси – 2020 – 30 дек. – Б.1;10₂
3. Гулбоев А.Т. Педагогик ташхис воситасида ўқитувчилар малакасини узлуксиз ошириш. –Т.: “Фан ва технологиялар”. -2009й. -112б.
4. Зарипов К.З. Ўқитувчи фаолияти ва шахсини педагогик ташхис асосида ўрганиш. // “Халқ таълими” журнали. -2002й. 3-сон. 83-87-бетлар.
5. Ибрагимов Х.И., Зарипов К.З. Узлуксиз таълим: бошқариш, ички назорат назарий асослари, шакл, методлари ва технологияси. –Т.: “Фан”, -2005 й. -334б.
6. Йўлдошев Ж.Ғ. Малака оширишнинг назарий ва методологик асослари. –Т.: “Ўқитувчи”,1998й. -208б.
7. Мардонов Ш.Қ. Янги таълимий кадриятлар асосида педагог кадрларни тайёрлаш ва малакасини ошириш. –Т.: “Фан”, 2006 й. -232 б.
8. Очиллов М. Муаллим – қалб меъмори. –Т.: “Ўқитувчи”, 2001 й. -431 б.

МУНДАРИЖА

Бахтиёр АДIZOB. Креатив фикрлашга йўналтирилган таълим технологиялари	5
Ширинбой ОЛИМОВ. Таълимни технологиялаштиришнинг асосий элементи	9
Болта ХОДЖАЕВ. Олий ўқув юртларида муаммоли таълим технологиясини қўллашнинг айрим жиҳатлари.....	15
Nasiba AZIMOVA, Zarina NASIMOVA. O‘qituvchi nazokatida dilkashlik va pedagogik takt.....	20
Акбар ГУЛБОЕВ. Педагоглар фаолиятини ташхис қилишнинг назарий ва методологик асослари.....	26
Qobiljon ABDULLAYEV, Nargiza BOBOMURODOVA. Qadimgi mesopatamiyadagi madaniy-ma’rifiy taraqqiyot sarchashmalari	30
Гулия ҲАБИБОВА, Умида БАҲРИЕВА. Талабаларнинг мустақил иши - таълимни ташкил этишнинг етакчи шакли сифатида.....	33
Лола ЭЛИБОЕВА. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг педагогик маҳоратини оширишда интерфаол таълим методларидан фойдаланиш	37
O‘lmas QURBONOVA. O‘zbekiston va Finlyandiya ta’lim tizimi: muammo va istiqbollar.....	42
Гулчеҳра ИЗБУЛЛАЕВА. Муслихиддин Саъдий Шерозийнинг “Гулистон” ва “Бўстон” асари юксак дидактик манба сифатида	46
Gulnoz TOSHOVA. Pedagogik faoliyat va uni takomillashtirishda pedagog mahorati	52
Manzura OCHILOVA. Sharq mutaffakirlari merosida oilada bolalarni axloqiy tarbiyalash.....	57
Dildora TOSHEVA. Boshlang‘ich sinflarda “Atrofimizdagi olam” fanidan “Yashil dorixonona” mavzusini o‘qitishning pedagogik-psixologik imkoniyatlari.....	61
Bobomurod JO‘RAYEV. Somoniylar davrida ta’lim tizimi va mazmuni.....	65
Dilfuza RAKHMONOVA. Equirements for preschool education teacher.....	70
Matluba HOJIYEVA. TA’LIM JARAYONIDA AKSIOLOGIK TARBIYANI TASHKIL ETISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	74
Нигина ИСМАТОВА. Оилада болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялашда миллий кадрятлардан фойдаланиш усул ва воситалари.....	79
Олимжон АХМАДОВ. Бухорода янги усул мактаблари фаолияти (XIX аср охири XX аср I чораги) .	83
Nilufar RAXIMOVA. Tarbiya va shaxs kamoloti	89
Gulshan SAIDNAZAROVA. Al-Buxoriyning hadislarida tarbiya masalasi	94
Нигора САЙФУЛЛАЕВА. Методика оценки развития экономического мышления у студентов вуза	98
Маърифат УМУРОВА. Мактабгача ёшдаги болаларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашда музиканинг ўрни.....	103
Oybek ORTIQOV. O‘quvchi-yoshlarni milliy mafkura ruhida tarbiyalash mazmuni	109
Феруза РАМАЗОНОВА. Бўлажак ўқитувчиларда касбий этикодни шакллантириш педагогик муаммо сифатида	113
Olimjon AHMADOV, Dilnoza ELOVA. Buxoro bosmaxona va nashriyotlariga texnika sohasidagi yangiliklarning kirib kelish tarixidan (1920-1924-yillar).....	116
Madina BAXRAMOVA. Modulli ta’limni joriy etishning muammolari va yechimlari	120
Болта ХОДЖАЕВ, Ситора ШАРИПОВА. Талабаларнинг ўқув-билув фаолиятини активлаштиришда муаммоли таълим имкониятларидан фойдаланиш	124
Shaxlo XALILOVA. Jahon pedagogikasida pedagogik muloqotning zamonaviy uslublari va uning milliy pedagogik muloqot uslublari bilan integratsiyasi	129
Zuxriddin SHERNAZAROV. Abdulla Avloniyning ma’rifiy-pedagogik faoliyati	134
Феруза ЖУМАЕВА. Ўзбек оилаларида ёшларнинг оилавий тарбия ҳақидаги тасаввурларини шакллантириш	138